

Navijački identiteti bokeljskih Hrvata

Bilafer, Branimir

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:876784>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-29**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ETNOLOGIJU I KULTURNU ANTROPOLOGIJU

Branimir Bilafer

NAVIJAČKI IDENTITETI BOKELJSKIH HRVATA

DIPLOMSKI RAD

Mentor: prof. dr. sc. Goran Pavel Šantek

Zagreb, rujan 2022.

Izjava o autorstvu

Izjavljujem pod punom moralnom odgovornošću da sam diplomski rad Navijački identiteti bokeljskih Hrvata izradio potpuno samostalno uz stručno vodstvo mentora dr. sc. Gorana Pavla Šanteka. Svi podaci navedeni u radu istiniti su i prikupljeni u skladu s etičkim standardom struke. Rad je pisan u duhu dobre akademske prakse koja izričito podržava nepovredivost autorskog prava te ispravno citiranje i referenciranje radova drugih autora.

Vlastoručni potpis studenta: _____

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Teorijski okvir.....	3
3. Metodološki okvir.....	4
4. Identifikacija i prakse.....	5
5. Lokalne podružnice.....	17
5.1. Ustroj lokalnih podružnica.....	17
5.2. Lokalne aktivnosti.....	27
6. Zaključak.....	31
7. Literatura.....	33
8. Izvori.....	35
9. Popis kazivača.....	36
10. SAŽETAK.....	37
11. ABSTRACT.....	37

1. Uvod

Cilj ovog rada prikazati je način na koji navijanje za hrvatske nogometne klubove (HNK Hajduk Split i GNK Dinamo Zagreb) utječe na to kako bokeljski Hrvati konstruiraju svoje identitete. Pošto je teorijama identiteta i nacionalnog identiteta, njihovoj nogometnoj primjeni i primjerima iste posvećeno zasebno poglavlje, ovdje ću predstaviti ostale temeljne pojmove potrebne za razumijevanje rada. Bokeljski su Hrvati stanovnici Boke kotorske koji baštine hrvatski nacionalni identitet. Boka kotorska primorska je regija na području današnje Republike Crne Gore, koja Hrvatima priznaje status nacionalne manjine (Iveta i Dronjić 2018:46). Vidmarović (2020:28) Hrvate u Crnoj Gori dijeli na: 1. Hrvate u Kotorskoj biskupiji, 2. Hrvate u Baru i okolici te 3. Hrvate u unutrašnjosti Crne Gore. Hrvate u Kotorskoj biskupiji dodatno dijeli na: A) Hrvate u bokokotorskom zaljevu, B) Hrvate u Budvi i C) Hrvate u Baru i okolici Bara. Iako je autor ovu podjelu nepotrebno zamrsio (Hrvati Svebarja¹ spominju se dvaput) kako bi prikazao dokle sežu granice Kotorske biskupije, ona dobro ilustrira raspodjelu hrvatskog stanovništva na današnjem crnogorskom priobalju. Zamka je ove podjele što bi se moglo pomisliti da granice Boke kotorske nužno odgovaraju (i odgovarale su) zbroju današnjih granica općina Herceg Novi, Kotor i Tivat. Kao i kod drugih mnogih ovdašnjih regija, granice Boke kotorske nisu egzaktno uređene te su se mijenjale kroz povijest, od 15. stoljeća označavajući krajnji jug mletačke države na istočnoj obali Jadrana. Koristeći povijesnu analizu kartografskog materijala, Mithad Kozličić (Obad 2003:65-66) predstavlja tri opsega bokokotorskih granica koja odgovaraju trima povijesnim razdobljima: 1. do Karlovačkog mira 1699. područje od peraške općine do Paštovića uz pojedine kopnene prekide zbog tadašnje osmanske upravom nad risanskom općinom; 2. nakon Karlovačkog mira 1699. ili najkasnije 1725. i zadnjeg razgraničenja Mletaka i Osmanlija do Berlinskog kongresa 1878. godine, kada se Boki pripajaju hercegovsko i risansko okružje s Krivošijama; 3. od Berlinskog kongresa 1878., kada se Boka proširuje na šire područje grada Bara. No, administrativne se granice nužno ne odražavaju u svijesti lokalnog stanovništva. Crkvenčić i Schaller (2007:68) navode da „bokeljsko stanovništvo pod pojmom Boke najčešće smatra samo onaj njen dio koji je najuže vezan uz život na obalama Zaljeva“, te svoje istraživanje demografske povijesti Boke kotorske smještaju u prostor „u okviru Zaljeva s njegovim priobaljem te poluotoka Vrmac i Luštica, ali bez planinskog zaleđa Herceg Novog (Dračevice) i Risna (Krivošija)“.

¹ Naziv za područje Bara i okolice

Moje je shvaćanje granica Boke kotorske (vjerojatno pod utjecajem toga što sam i sam porijeklom Bokelj) ovakvo te ga takvim podrazumijevam u ovom radu. Boka kotorska posljednjih nekoliko stoljeća višenacionalan je i višekonfesionalan prostor (Pasinović 2005:16-24). Uz Hrvate, najveća su bokeljska etnokonfesionalna skupina od 17. stoljeća pravoslavni² južni Slaveni (ibid.), koji danas čine većinsko stanovništvo Boke kotorske (Monstat 2011). Hrvati su u Boki kotorskoj autohtono stanovništvo čiji korijeni sežu do seobe Slavena na prostor jugoistočne Europe u 6. i 7. stoljeću (Pasinović 2005:12, Obad 2003:255-256). Hrvati Boke kotorske u svom su zavičaju imali tanku natpolovičnu demografsku većinu još početkom prošlog stoljeća, no do kraja stoljeća njihov se demografski udio značajno smanjio (Crkvenčić i Schaller 2007). Po zadnjem provedenom popisu stanovništva iz 2011. godine u Crnoj Gori živi 6021 Hrvata. Najveći broj Hrvata, i po udjelu i po brojnosti, živi u općini Tivat: 2304 tamošnjih Hrvata čini 16,42% stanovnika općine (Monstat 2011). Slijedi Kotor čijih 1553 Hrvata čini 6.87% tamošnjeg stanovništva, te Herceg Novi s 662 Hrvata koji čine 2.14% stanovništva (ibid.). Iako postojanje korelacije ne podrazumijeva postojanje uzročnosti, smatram da nije slučajno ni da su tri bokeljske općine po postotku stanovnika koji se odbijaju nacionalno izjasniti vodeće u Crnoj Gori: 9.42% stanovnika Herceg Novog, 9.09% stanovnika Tivta i 8.61% stanovnika Kotora na posljednjem popisu odbilo se nacionalno izjasniti (ibid.). Nogomet je danas najpopularniji sport na svijetu, pa tako i na prostorima jugoistočne Europe. Lalić (2018:52) ističe da je sport kao takav mnogim akterima važan zbog njegove mogućnosti da predstavlja nešto (grad, naciju, ideologiju, državu...). Mogućnost predstavljanja nacije posebno se ističe kod nacionalne reprezentacije i klubova koji ne uživaju podršku samo na lokalnoj razini već širom ne samo države, nego cijelog etničkog područja neke nacije (što je slučaj kod Hajduka i Dinama). Dosadašnja se istraživanja bokeljskih Hrvata nisu bavila ovom temom, uz iznimku jedne studije migracija, identiteta i svadbenih običaja koja joj je posvetila dvije rečenice: „Većina kazivača u mladosti je igrala nogomet, koji se u vrijeme terenskog istraživanja pokazao važnim čimbenikom hrvatskog identiteta i povezanosti s Hrvatskom. Tijekom istraživanja većina kazivača navijala je za hrvatske nogometne klubove *Hajduk* iz Splita ili *Dinamo* iz Zagreba“ (Iveta i Dronjić 2018:53).

² Koristim izraz „pravoslavci“ kao nadređen pojam za nacionalne Crnogorce i Srbe iz tri razloga: 1. Nemam prostora ni potrebe u ovom radu objašnjavati porijeklo crnogorsko-srpske nacionalne podjele u Boki i Crnoj Gori; 2. Izraz je u redovnoj upotrebi u kazivanjima i svakodnevnom govoru kazivača; 3. Izbjegava se redundancija i nabiranje (Srbi i Crnogorci, Crnogorci i Srbi....).

2. Teorijski okvir

Benedict Anderson (1990:17) naciju definira kao zamišljenu političku zajednicu koja je zamišljena kao istovremeno inherentno ograničena i suverena. On ističe da „u suvremenom svijetu svatko može, mora i želi >>biti<< određene nacionalnosti“. Shodno tome, istraživanje koje propituje temu vezanu uz nacionalni identitet mora postaviti pitanje: „Što je to što članovi određene nacionalne zajednice zamišljaju kao svoju naciju?“. Ovako široko postavljeno pitanje nije primjereno ovom istraživanju. Čak bi i pitanje „Što je to što hrvatska nacionalna zajednica u Boki Kotorskoj zamišlja kao svoju naciju“ izlazilo iz okvira ovog rada. Pitanje na koje ovaj rad zapravo traži odgovor je: „Koja je veza nogometa s načinom na koji bokeljski Hrvati zamišljaju sebe i svoju naciju?“.

I gotovo četiri desetljeća nakon prve objave Andersonove knjige 1983., nacionalni je identitet neizostavan dio naše svagdašnjice. Propitivanje nacionalnog identiteta nemoguće je bez propitivanja identiteta samog. Burke (1991:837) definira identitet kao „niz značenja primijenjenih na sebstvo u društvenim ulogama ili situacijama koje definiraju što to znači biti onim tko netko jest“. Istraživačka se pitanja iz te definicije jednostavno izvlače: Koje su to društvene uloge i situacije u kojima se bokeljski Hrvati koji podržavaju nogometne klubove nalaze? Koja značenja im pridaju te primjenjuju na sebe same? Kojim pojmovima definiraju svoju identifikaciju?

Veza između klupskog nogometa i nacionalnog identiteta zabilježena je u raznim studijama: Bleakney i Darby (2018) opisali su načine na koji su se ulsterski unionistički identiteti razvijali oko Glentoran F.C.-a, jednog od vodećih sjevernoirskih klubova. Shobe (2008) prikazuje ulogu FC Barcelone u društvenoj konstrukciji katalonskog nacionalizma i nacionalnog identiteta od 1899. do 1975. Tuñón i Brey (2012) u svojoj analizi nogometa i nacionalizma u Španjolskoj dotiču se i baskijskog nacionalizma izražavanog kroz Athletic Club de Bilbao, kluba s jedinstvenom službenom politikom po kojoj potpisuju samo baskijske³ igrače. Nacionalni su identitet i nogometno navijanje na sličan način bili isprepleteni i na prostoru jugoistočne Europe: podržavanje Dinama i Hajduka često je bilo motivirano hrvatskim, a Crvene zvezde i Partizana srpskim nacionalnim osjećajima, pogotovo među navijačima koji su živjeli izvan granica svojih etničkih domovina (Mills 2019:192).

Promišljajući pojam identiteta, Stuart Hall (2006) zamjenjuje ga pojmom identifikacije, naglašavajući da je „identitet“ zapravo dinamičan i fluidan a ne statičan i stalan, uvijek se

³ Iako je ova politika preživjela, klupski kriteriji shvaćanja „što znači biti Bask“ mijenjali su se kroz vrijeme

iznova stvara i artikulira te zapravo ne postoji kao nešto opipljivo i trajno. Važno je istaknuti da identitet ne postoji kao zadana stalnost, ni kod pojedinca ni kod grupe. Tako npr. promjene u političkim režimima i sustavima te državnim i regionalnim granicama imaju jasan učinak na promjene u identifikaciji na više razina. Za ovaj rad bitne su promjene poput odvajanja Boke kotorske od Dalmacije 1918. i njenog sjedinjenja s Crnom Gorom te promjene raznih političkih režima u Crnoj Gori u posljednjih pedesetak godina: titoističkih, mилошевићevskih, independentističkih i pro-srpskih. Kako politički kontekst može utjecati na samoidentifikaciju navijača pokazali su Barceló, Clinton i Seró (2015) zaključivši da je odnos starijih generacija socijaliziranih u doba represivnog Francovog režima prema Barceloni drugačiji od odnosa mlađih generacija socijaliziranih u doba demokracije i političkih sloboda.

Jacobson (2003:2) ističe da kao i svaki grupni identitet, navijački identitet članovima daje osjećaj zajednice, drugarstva i solidarnosti, a navijanje može ujediniti i stvoriti osjećaj pripadanja. Navijački su identiteti posebno prijemčivi zbog svog niskog troška, kao i nepostojanja posebnih vještina potrebnih za sudjelovanje u navijačkoj kulturi. Upravo je zbog tih razloga navijaštvo dostupno svim dijelovima društva: mladima, starima, bolesnima te onima koji nemaju volje ili potrebne atletske sposobnosti za sudjelovanjem. Konačno, masovno je širenje navijačkih identiteta moguće objasniti time što je za bivanje navijačem potrebna samo deklaracija, dok su bilo kakve konkretne prakse (praćenje i posjećivanje utakmica, kupovanje navijačkih obilježja, učlanjivanje) samo opcionalne.

3. Metodološki okvir

Istraživanje je provedeno 2022. godine. Za potrebe ovog rada obavio sam pet polustrukturiranih intervjua. Prvi je intervju obavljen uživo u Tivtu u veljači, dok su ostali intervjui obavljeni putem telekomunikacija u travnju, srpnju i kolovozu. Sve sam kazivače prije obavljanja intervjua na daljinu upoznao uživo. Kao kazivače odabrao sam ljude koji drže funkcije u nogometnim navijačkim zajednicama, kulturi te zagrižene navijače, a u kontakt s njima stupio sam putem poznanstava i obiteljskih veza. Tako su među kazivačima predsjednik Hrvatskog nacionalnog vijeća Crne Gore Zvonimir Deković, predsjednik Društva prijatelja Hajduka Tivat Mladen Božinović te povjerenik GNK Dinamo za Crnu Goru Ivo Marić. Među kazivačima su i članovi moje šire obitelji i svojte. Kazivači su sredovječni i stariji muškarci rođeni pedesetih i šezdesetih godina 20. stoljeća, a svi su, uz jednu iznimku, s područja tivatske općine. Takav rodni i dobni sastav odraz je organizacije navijačkih podružnica i hrvatskih kulturnih institucija u Boki kotorskoj te njihovih članova. Geografska je raspodjela

pak odraz demografskog stanja (većina bokeljskih Hrvata živi u tivatskoj općini) kao i lokaliziranosti tih institucija koje se većinom nalaze upravo na prostoru tivatske općine.

4. Identifikacija i prakse

Kako bokeljski Hrvati konstruiraju vlastite identitete kroz navijanje za nogometne klubove iz Hrvatske? Kako se identificiraju s njima? Što za njih predstavlja podržavanje tih klubova i praćenje njihovih nastupa? To su temeljna istraživačka pitanja koja sam postavio na početku ovog rada. Kako bih ih pokušao rasvijetliti kazivačima sam na početku intervjua postavio pitanje što za njih znači biti navijačima nogometnog kluba iz Hrvatske za koji navijaju. Takvo jednostavno, ali otvoreno i nesugestivno pitanje smatrao sam prikladnim za prodiranje u njihov identifikacijski imaginarij. Kazivači su svoje navijanje objašnjavali pojmovima kao što su identitet i tradicija:

U prvom redu jedna tradicija(...)tradicija je tu uglavnom među nama starosjediocima da se navija za Hajduk i za Dinamo(...) (Ivo Marić)

Meni Dinamo predstavlja kao znak identiteta. Kad kažem da navijam za Dinamo to mi je nekako ono.....svi me uglavnom poznaju preko toga i meni to znači puno. (Roko A. Stjepčević)

Iako se utvrđivanje da bokeljski Hrvati navijanje za sebi mile nogometne klubove, u ovom slučaju hrvatske (HNK Hajduk i GNK Dinamo) smatraju dijelom svog identiteta i tradicijom može činiti očitim i samorazumljivim, ono je tek početak odmotavanja značenjskog klupka. Kako je navijanje za hrvatske nogometne klubove postalo dijelom njihovog identiteta i tradicije? Nastavak kazivanja otkriva vezu između sportske pripadnosti i nacionalne pripadnosti:

(...)starosjedioci su, pogotovo u Tivtu, starosjedioci su uglavnom Hrvati (Ivo Marić)

Ova nam kazivanja pružaju uvid u način na koji kazivači poimaju identitet i tradiciju. Shvaćaju ih kroz hrvatstvo: identitet jest biti Hrvatom, a tradicija predstavlja svu kulturnu ostavštinu, baštinu i prakse koje su Hrvati (mi, naši) stvorili. U svijetu u kojem je nacionalizam najuniverzalnije priznata vrijednost političkog života (Anderson 1990:14), zamjenjujući prethodno dominantne vrijednosti kao što su religija i stalež, nogomet je kao neizmjereno popularan, za mnoge muškarce često preferiran način iskorištavanja dokolice (bilo igranjem ili praćenjem) postao još jedno područje u kojem se to dominantno shvaćanje svijeta odrazilo, a njegov postanak i širenje omogućili su stvaranje i izmišljanje novih tradicija.

Hobsbawm i Ranger (1992) ističu da se stvaranje tradicija često događa uslijed velikih promjena, kada stare tradicije ne mogu adekvatno odgovoriti novim situacijama. Pojava i popularizacija nogometa na prostoru jugoistočne Europe upravo je takva situacija. Navijačko opredjeljivanje po nacionalnoj osnovi na prostoru jugoistočne Europe (ponajviše na primjerima „velike četvorke“-Dinamo i Hajduka za Hrvate, a Partizana i Crvene zvezde za Srbe) u takvoj je paradigmi potpuno smisljeno, na što je ukazao i jedan kazivač:

Mislim da je to u neku ruku normalno, potpuno prirodno. (Tripo Bilafer)

Hobsbawm i Ranger (ibid.) također ističu da tradicija, za razliku od rutinizacije, ima ideološku motivaciju. U ovom primjeru radi se o već prisutnoj hrvatskoj nacionalnoj ideologiji koja se prilagođava novonastaloj sportskoj situaciji. Još jedan čimbenik koji valja istaći jest da su za vrijeme svog odrastanja kazivači živjeli u Jugoslaviji: višenacionalnoj državi u čijem su sastavu bila i Hrvatska i Crna Gora. Kako je, uz kratak prekid za vrijeme Drugog svjetskog rata, takva situacija bila od kraja Prvog svjetskog rata 1918., a bokeljski klubovi nisu nastupali u najvišim rangovima nogometnih natjecanja, postaje još jasnije zašto su se oni (i njihovi očevi i djedovi prije njih) okretali k najvećim hrvatskim klubovima u svojim navijačkim životima. Od crnogorskih su klubova u 45 sezona 1. savezne lige od 1946. do 1991. najviši rang dosegli samo Budućnost iz Podgorice i Sutjeska iz Nikšića. Budućnost je u prvoj ligi igrala 25, a Sutjeska 8 sezona (Mills 2019:314-315). Navijanje za crnogorske klubove izvan prostora Boke kotorske nije zabilježeno u kazivanjima, a jedan kazivač poistovjećuje ga s došljačkim stanovništvom:

Mada razvojem Tivta došli su tu neki drugi ljudi, sad ja ne znam koliko ima zvjezdaša i partizanovaca ne znam, ko navija za Budućnost, mislim ja tu crnogorsku ligu slabo i pratim, evo sad je uš'o Arsenal naš u prvu ligu pa ću možda malo više ispratit, to ti je to. (Roko A. Stjepčević)

Za bokeljske se Hrvate navodi da su u svojoj identifikaciji od 1918. do 1945. imali jasno definiranu opreku Mi-Oni prema pravoslavnom stanovništvu (Iveta i Dronjić 2018:22), koja se devedesetih godina raslojila novim doseljavanjima pravoslavnog stanovništva (ibid. 46). Moguće je da su i na sportskom području postojale razlike između navijačkih navika između novodoseljenog i starodoseljenog te urođeničkog pravoslavnog stanovništva Boke kotorske, no kazivači za dodatnim oprekama i takvim opisom pri svojim kazivanjima nisu posezali. Iako antropološke studije identiteta nisu bile popularne u 17. stoljeću, na osnovi dostupnih podataka (Butorac 2011:272-359) smatram da se s priličnom sigurnošću može rekonstruirati

da je postojanje opreke Mi-Oni između Hrvata i pravoslavnih Slavena staro koliko i višekonfesionalnost u Boki kotorskoj. Društvena uloga bivanja Hrvatima zajednička je svim kazivačima, no ona nije jedina koja određuje nečiji odnos prema hrvatskim nogometnim klubovima. Jedan je od značajnih čimbenika pojedinčevo iskazivanje interesa za sam sport kao takav. Kazivač koji sportu pridaje veliki značaj tako svoje navijanje tumači i kroz klasičnu sportsku strast i entuzijazam, odnosno, njegovim riječima, kao ljubav:

To je od rođenja tako, to je više od navijanja, to je više ljubav neka, kako to objasniti, Hajduk je specifičan tim, ljudi koji za njega navijaju navijaju iz srca, ne to sad objektivno to što kažem pošto sam i ja navijač Hajduka, to su najbolji navijači u ovim prostorima, sigurno, bez ikakve dileme. Oni vole taj klub, srasli su se s tim klubom. To je više od navijanja, to je ljubav neka. (Tripo Bilafer)

Takvo shvaćanje nije univerzalno. Iako je moj odabir kazivača davao prednost ljudima koje zanima sport kao takav, kazivanja predsjednika Hrvatskog nacionalnog vijeća Crne Gore pokazuje dio priče onih bokeljskih Hrvata kojima je svemu nešto drugo ipak preče od nogometa samog:

Pa zapravo za mene koji nisam neki preveliki obožavatelj nogometa Hajduk je simbol(...)meni je Hajduk dio Dalmacije, dio mog identiteta. Ja ga tako doživljam, jednostavno, Hajduk, Split, Dalmaciju cijeli, kao dio mog hrvatskog identiteta (Zvonimir Deković)

Ovdje podsjećam na Jacobson (2003:2)-nije potrebno mnogo da bi čovjek bio navijačem. Posebna oprema i vještine, pa čak i znanje i upućenost u sam sport nisu nužni. Simbolička snaga zajednice koja se nadovezuje na prethodno postojane simbole kao što su oni nacionalni dovoljna je da nekoga veže uz nogometni klub i u njegovom ga imaginariju odredi kao navijača.

Ovdje intervjuirani kazivači odrastali su pedesetih, šezdesetih i sedamdesetih godina 20. stoljeća. Čak su i nogometni klubovi novoosnovani 1945. sa eksplicitnim ciljem da budu prožeti socijalističkom estetikom (poput Dinama, Partizana i Crvena zvezde) do tada već djelovali barem desetak godina, a neki klubovi (poput Hajduka) imali su višedesetljetnu tradicija. Starije su generacije već odabrale svoje favorite, a tadašnji je pomladak bokeljskih Hrvata između Hajduka i Dinama birao upravo u djetinjstvu, pod utjecajem obitelji, susjeda i prijatelja:

(...) između sebe pa ovamo, ja sam za Dinamo ja sam za Hajduka, uglavnom jedan moj tu susjed koji je bio malo stariji od mene na neki način me nagovorio pa dobro ti bi za Dinamo ovamo onamo i tako to ostalo. Iako su mi u svojoj kući u bližem okruženju su hajdukovci. Ja sam dinamovac. I nije mi žao. (Ivo Marić)

(navijao je za Hajduk, ali op.a.) otac nije toliko pratio taj nogomet, ja sam više zaljubljenik u nogomet...Ja sam odabrao Hajduk. (...)od moje pokojne bake brat(...)je bio veliki hajdukovac. On je živio za vrijeme drugog svjetskog rata u Sarajevu, poslije je došao u Strp, i on je kad je Hajduk prvi put pobijedio Sarajeva na Koševu u Sarajevu novi novcati Borsolino koji je onda koštao ne znam kol'ko, baš je skup bio, šešir, bacio od sreće, bacio na teren. Bio je veliki navijač, nažalost više nije živ, i on je mene najviše inficirao s Hajdukom. (Tripo Bilafer)

(...)moj otac se rodio u Rogoznici u Šibeniku, moj djed je, imam člansku knjižicu moga djeda, moga oca, tako da sam iz tog nekog kontinuiteta dalmatinskog i pripadnosti Hrvatskoj ja postao navijač i imam svoju iskaznicu Hajdukovu pa tako vi moja djeca i tako i moji unuci već sada, dakle evo u mojoj obitelji je pet generacija navijača Hajduka (Zvonimir Deković)

A kako sam počeo navijati za Dinamo ne znam. Vjerojatno ono kad čuješ od ovoga društva iz ove ulice, Lastva je bila, mala i danas a onda je bila još manja. Znači Dinamo, Dinamo, Dinamo. Ja nisam znao što je Dinamo, kad me neko pitao „ja navijam za Dinamo“. Nije bilo televizije, radio je postojalo ali televiziju još nismo imali. (Roko A. Stjepčević)

Kazivanja nam ilustriraju da niti jedna od navedenih grupa nema monopol nad utjecajem: neki su klub odabrali pod utjecajem članova obitelji, neki pod utjecajem prijatelja i susjeda. No, upravo zbog njezine ključne uloge kao osnovne srodničke zajednice, jedan je kazivač istaknuo obitelj kao onu zajednicu u kojoj odstupanja izazivaju najveću reakciju:

Rijetko se kada dogodi da netko iz obitelji koja je navijala za Hajduka danas navija za Dinamo. I onda imate obično kad kaže, neko iz njegove obitelji navija za Dinamo: „jao, pa kako je moguće, zna li za koga mu je djed navijao“ i tako dalje. (Zvonimir Deković)

To što je možda od svih mogućih „najskaudalnija“ ne treba zavarati-navijačka „odstupanja“ u obitelji među bokeljskim Hrvatima nisu ništa šokantno ni neuobičajeno. Može

se primijetiti i da je kazivač koji je istaknuo obitelj kao najosnovniji navijački određivač i sam odabrao za koji će klub navijati pod utjecajem obitelji. Dva su kazivača navela da navijaju za Dinamo iako su im očevi navijali za Hajduk:

Pa otac je bio za Hajduka ali nije bio on nešto posebno, da je mnogo bučan navijač ali nije mu nikad bilo krivo što sam ja dinamovac a on hajdukovac(...)Inače to je jedna velika tradicija bar kod mene, pa evo sada kroz djecu moju i moju famelju(...)Evo sada su mi i djeca navijači Dinama, nadam se sutra da i unuci možda hoće i tako.
(Ivo Marić)

Hobsbawm i Ranger (1992) ističu da tradicije koje se čine davnim često nisu toliko stare te su ponekad izmišljene. Navedeno je kazivanje posebno zanimljivo upravo zbog toga što prikazuje da kazivaču to što ne navija za isti klub kao njegov otac nije predstavljalo prepreku da svoje navijanje doživljava kao tradiciju. Pri tome njegovu osobnu tradiciju valja razlučiti od opće tradicije navijanja bokeljskih Hrvata za Hajduk i Dinamo koju navodi u jednom od prethodnih kazivanja. Osim međugeneracijskih razlika navedeni su i primjeri različitog navijanja među braćom:

Al za Hajduka mi je recimo otac navijao. A zašto ja ne navijam, zašto ja nisam to, vjerojatno on nije to tako ispoljavao. Tražeći neke stvar našao sam među njegovim stvarima kad je umro člansku iskaznicu Hajduka iz 53. godine. E sad zašto on mene nije ubjeđivao da i ja za Hajduka ne znam.(...)Njemu je otac bio grobar(...)zakrvljeni dinamovac, kažem ti, stariji sin mu je hajdukovac mlađi dinamovac.
(Roko A. Stjepčević)

Kao što su dosadašnja kazivanja mogla ilustrirati, podrška je za dva najveća hrvatska kluba među Bokeljima podijeljena. No, kazivači uglavnom smatraju da na prostoru Boke kotorske veći broj ovdašnjih Hrvata gaji simpatije prema Hajduku:

(...)normalna stvar Hajduk je tu malo dominantniji da budemo iskreno ali mi se ne damo. (Ivo Marić)

A što se tiče Lastve gdje sam ja i Tivta inače, mislim, ako ćemo ne po članskim, članarini, po članovima kluba, nego ko se opredjeljuje kao navijač Dinama ili Hajduka, možda ima Hajduka više, ne možda nego ima sigurno. (Roko A. Stjepčević)

Uglavnom najviše navijača je bilo u Tivat kao gradu, kojemu dominantno su živjeli Hrvati, najveći i danas broj Hrvata živi u tivatskoj općini, tu je dominantno i najviše je navijača bilo Hajduka, apsolutno, ali je bilo i navijača i Dinama, ima i danas navijača Dinama ali Hajduk i Torcida su uvijek bili jači i glasniji i brojniji zapravo, tako da je jedan zvaničan podatak koji su ovdje na Društvu prijatelja Hajduka iz Tivta, više je bilo navijača i članova koji su plaćali članarinu iz Tivta nego iz Dubrovnika. To je ovako za Tivat bilo, jedan pozitivan trend i jedan takmičarski duh kod tih navijača je Tivat uvijek izdvajao kao jaču sredinu koja je opredijeljena za Hajduk.
(Zvonimir Deković)

Kazivači nisu primijetili neku značajnu razliku u geografskoj rasprostranjenosti navijačkih simpatija. Iznimke koje su uspjeli navesti vezane su za mikrosredine poput kvartova i manjih sela kao što su sedmi kvart u Donjoj Lastvi (općina Tivat) i Strp (općina Kotor, bivša peraška općina) gdje postoje ili su postojale neuobičajeno velike preferencije prema jednom klubu:

Ne da ja znam. I zapravo u ovim kvartovima je uvijek to navijanje za Dinamo obiteljsko navijanje. Recimo tu u ovom kvartu u Donjoj Lastvi kojega mi zovemo sedmi kvart to su prezime Nikolići koji su došli iz Gornje Lastve, oni su možemo reć' devedeset posto dinamovci. (Zvonimir Deković)

Pa ovaj dio ovdje di sam ja uglavnom je, uglavnom je da rečem kvart, jer adresa je sedmi kvart, uglavnom tu su svi, starosjedioci su svi za Dinamo. (Roko A. Stjepčević)

(...) u Strpu je više bilo dinamovaca, malo ih je bilo hajdukovaca par njih.
(Tripo Bilafer)

Pri ovoj analizi treba imati na umu da ljudi daleko najbolje poznaju svoja rodna mjesta, dok o ostalim sredinama govore s mnogo manje sigurnosti. Iako je Tivat danas kulturno središte bokeljskih Hrvata kao nacionalne zajednice te najviše Hrvata živi na prostoru općine Tivat, nedostatak kazivača iz općina Kotor i Herceg Novi onemogućava nam bolji uvid u tamošnje stanje. No, zbog demografske dominacije Tivta izvjesno je da je sveukupan broj bokeljskih Hrvata koji podržavaju Hajduk veći od onih koji podržavaju Dinamo. Mogući su razlozi takve Hajdukove nadmoći u Boki tradicionalne veze između Boke kotorske i današnjeg hrvatskog priobalja. Boka kotorska u prošlosti često je bila klasificirana kao dio Dalmacije, s njom je imala brojne kulturne veze, a značajan broj Dalmatinaca i Istrana doseljavao je u Boku:

I tada su, iz Pule, poglavito iz Istre, Rijeke, Pule, Dalmatinci iz Splita, Korčule, naselili i došli kao zanatlije i vrsni meštari da rade u Tivtu i to je taj dio zapravo dalmatinskog življa i Boka je pripadala Dalmaciji sve do 1918., skoro pet stoljeća nam je bio glavni grad Zadar, a u glavnom gradu Dalmacije, kako sad Split sebe doživljava iako je glavni grad bio Zadar ali Split je uvijek bio šta kažu, Split je centar Dalmacije i najveći grad u Dalmaciji i uvijek je ono što se događalo u Splitu, ono što je bilo dominantno u Splitu, ono što je bio način života, naravno i u sportu, to se prelivalo u cijelu Dalmaciju. (Zvonimir Deković)

Ima nekih koji su dolazili ovdje pa zasnivali porodice, Dalmatinaca ima par njih iz Zagore koji su ono, donijeli i navijali za Hajduka. (Roko A. Stjepčević)

Kao korijen veze Boke kotorske i Dinama spominje se pak položaj Zagreba kao sveučilišnog grada u koji su mladi Bokelji dolazili na studij:

(...)i to je kažem neka tradicija, to što je veza između Boke i Zagreba bez obzira što je veza između Splita i Boke vezana sa morem mi smo ipak dobrim dijelom vezani za Zagreb. Iz više razloga, ipak to je jedan univerzitetski grad, ljudi su išli na školovanje i dan danas ih ima dosta koji su visokoškolorani koji danas žive u Zagrebu, djeca su im gori i rođena i tako. Tako da je to jedna veza i sasvim je logično bilo da je i ovaj dio vezan između Dinama i ovog dijela Boke jedna veza. (Ivo Marić)

Navijanje za različite nogometne klubove, koji su k tome veliki međusobni rivali, stavlja bokeljske Hrvate u delikatnu situaciju, sukobljavajući ih na sportskom borilištu te stvarajući opreku Mi-Oni (hajdukovci-dinamovci) unutar vlastitog nacionalnog korpusa. No, za razliku od npr. politike i zemljovlasničkih odnosa, navijanje za suprotstavljene sportske klubove nije imalo negativan učinak na koheziju Hrvata Boke kotorske. Ondje je odnos navijača Hajduka i Dinama uljudan: velikih tenzija između njih nema, a klupski se rivalitet izražava kroz sportsko podbadaње i zadirkivanje:

On je u Boki, nije kao što je u Hrvatskoj, rekao bih da je sasvim normalan, jedan pristojan odnos, bez ikakvih problema, bez ikakvih ružnih riječi. Drugačije se ponašaju ikad nego što se ovi ultra navijači, ultrasi, Hajduka i Dinama i Hrvatskoj(...)Dalo bi se reć da je to, ovdje se više sportski gleda, športski, nego u politici. (Tripo Bilafer)

A vidi, rivalitet je veliki, u svakom slučaju je mirna atmosfera(...)I normalna stvar mi se vrlo lijepo slažemo, zašto da ne, ali navijački svako na svoju stranu. (Ivo Marić)

Pa slušaj, među nama nema tih tenzija.(...) Znači što ima, ima odnos da se malo prepucavamo ali to je najviše na nivo šale, preko toga nema ništa više. (Roko A. Stjepčević)

Ovdje tu kod nas nisu animoziteti osim kad igraju Dinamo i Hajduk, ali ono čisto prijateljski, malo se hvalimo, malo kritiziramo ove koji su izgubili i to, ali ovdje sada, pogotovo otkad su Hrvati Boke kotorske ostali izvan matične države, najbitnije da se navija za neki hrvatski klub. (Zvonimir Deković)

Kao primjer jednog takvog podbadanja navest ću primjer kojem sam osobno svjedočio. Dinamov povjerenik za Crnu Goru Ivo Marić ukazao mi je na kokice s Hajdukovim grbom koje su stajale izložene pored nas tokom razgovora. Objasnio je da ih je dobio poklon od jednog lokalnog hajdukovca koji je bio na putu u Splitu, na što je reagirao tako što ih je izložio te obećao da će ih otvoriti kada Hajduk postane prvak Hrvatske nogometne lige. Obiteljske, kumske i dobrosusjedske veze pokazale su se prejakom branom za pojavu bilo kakve mržnje na temelju sportskog rivalstva među bokeljskim Hrvatima:

Mislim, kako mogu dva brata da se svađaju i da se biju, da vrijeđaju jedan drugoga. Što će mu vikati? A dva brata jedan navija za Hajduka jedan navija za Dinamo. Što se toga tiče među nama svi smo mi prijatelji. Ja sam kućni prijatelj s ovijem, s ovim našim povjerenikom Hajduka. S bratom sam mu radio, družimo se. Znači što ima, ima odnos da se malo prepucavamo ali to je najviše na nivo šale, preko toga nema ništa više. Tako da tenzija između nas navijača nema. (Roko A. Stjepčević)

Uz praćenje utakmica preko radio i televizijskih prijenosa, neki su kazivači više puta prisustvovali nogometnim utakmicama uživo na Poljudu i Maksimiru. Na duga putovanja kazivači su se najčešće odlučivali zbog utakmica u europskim natjecanjima:

Pa, ne računajući ono kad smo bili na ekskurziju, bio sam kad su igrali protiv MTK, protiv Ajaxa, protiv Arsenala, tako bio sam ja jedno čet'ri puta...Zadnji put sam bio kad su igrali protiv Arsenala, dobili su bili 2-1 na Maksimir. To je bilo, ja ne znam, ima jedno pet godina ako ne i više. (Roko A. Stjepčević)

Slika 1. Kazivač Roko A. Stjepčević u posjeti Maksimiru na utakmici Dinamo-Arsenal, 16. rujna 2015.

Jednom je kazivaču posebna olakotna okolnost bila služenje vojske u Splitu, iako je i poslije toga odlazio na Poljud:

Kako ne, ranije dok sam bio mlađi iš'o sam, bio sam sigurno jedno 6-7 puta na Poljudu. Možda i više, možda i deset puta. A sad u zadnje vrijeme, zadnjih petnaestak, dvadeset godina nisam, jednom sam samo bio jer je bila Roma, Roma-Hajduk.

B.B.: Znači to je bilo onda najviše onda osamdesetih, tako nekad?

Tako, ja sam onda najviše to pratio jer sam onda bio i u vojsci u Splitu pa sam onda iskoristio kad sam bio tamo kad sam god imao mogućnost išao sam na utakmicu, bilo ih je pet-šest koju sam svaku posjetio, i kažem ti par puta još plus toga sam bio na Poljudu onako svojeručno. (Tripo Bilafer)

Među kazivačima koji često ili uopće nisu odlazili na utakmice jedan je tumačio svoje djelovanje time što ga nogomet kao sport zapravo ne znači onoliko koliko mu simbolički

znači podržavati klub iz Hrvatske, dok je drugi navodio nedostatak vremena kao glavnu prepreku:

Pa nisam mog'o, moram priznati da nisam mog'o, kad god mi se pružila prilika ako sam bio da li u Splitu ili u Zagrebu, iako u Zagrebu nisam nešto baš mnogo iš'o, ali u Splitu jesam, jedan put sam bio i u Beogradu i kažem, koliko me vrijeme omogućavalo i ako sam bio u tom nekom gradu, inače da sam bio baš veliki fan kako se kaže, nisam baš toliko, imao sam i nekih svojih obaveza zbog čega ja to nisam mogao da radim i tako. (Ivo Marić)

Ja slabo. Ja zapravo nisam nikakav fan nogometa, ja sam fan rukometa i borilačkih vještina (Zvonimir Deković)

Velika je geografska udaljenost jedan od glavnih razloga zašto su se bokeljski hajdukovci češće odlučivali uputiti k Poljudu nego što su se bokeljski dinamovci odlučivali uputiti k Maksimiru:

Meni je recimo.....daleko je. Daleko je, ima 800 kilometara, nekakva finansijska sredstva ti trebaju, ne možeš doć' jednu noć, treba prespavat, treba se vratit. Volio bi doć' pogotovo na ove europske utakmice ali kažem ti, vjerojatno će se ukazat prilika pa će i toga bit. (Roko A. Stjepčević)

Pa malo češće idu u Split, češće. Iako ne idu ni oni premnogo. Ali moram priznati da ipak je trećina puta. Split je na tristo kilometara, a 'vamo ima ja mislim još čet'risto. Al opet kažem, može se vrlo lakše poći ujutro, kreneš u pet sati ti si u devet sati tamo. Lupam sada, prošetaj isto se možeš poslije utakmice vratit. A bogami iz Zagreba nije baš tako. Plus toga što si vezan nekim saobraćajnim prilikama ili neprilikama, ti se moraš vratit, danas je to malo lakše zbog autoputa ali prije se to išlo kroz Gorski kotar ili iš'o si dolje uz more, da ne kažem ako si iš'o kroz Bosnu onda je još gore bilo....tako da je u svakom slučaju pristupačnije. Možda u nekoj prilici kada bila ta neka zračna veza i ovog nekog dijela, a pogotovo Tivta možda neka buduća zračna linija onda će i tu biti možda nekako lakše....iako i to sve ima svoju cijenu. (Ivo Marić)

Na osnovi do sada prikazanih kazivanja moglo bi se zaključiti da se popularizacijom nogometa tradicionalna opreka Mi-Oni (Hrvati-pravoslavci) nadogradila i na sportskom

terenu oprekom Mi(hajdukovci, dinamovci)-Oni(zvjezdashi⁴, partizanovci). Na takvo stanje posebno bi ukazivala kazivanja koja izjednačavaju navijanje za Hajduk i Dinamo s nacionalnim izjašnjavanjem:

Jer, navijanjem za jednoga i za drugoga iskazuje se već da si kao Hrvat.
(Roko A. Stjepčević)

Iako su obje postojale i postoje, te je sport uistinu dijelom poslužio kao vid označavanja i prepoznavanja drugosti, između ove se dvije opreke od kojih jedna predstavlja etnokonfesionalni identitet a druga podršku nogometnim klubovima iz Hrvatske ili Srbije ne može stavljati znak jednakosti. Naime, prije devedesetih godina nezanemariv dio pravoslavnog stanovništva Boke kotorske podržavao je Hajduk, a sportska atmosfera u Boki kotorskoj nije bila zatrovana sukobima na nacionalnom ključu:

Pa slušaj, kad je bila Jugoslavija to je sve bilo u mjeri. Kad je sve bila Jugoslavija to je bilo u mjeri(...).a devedesetih samih sa tim ratom je to počelo da kažem izazivanje i provokacije. (Roko A. Stjepčević)

Za svojih su života kazivači svjedočili smjenjivanju nekoliko političkih sustava te izlaženju iz nekoliko državnih zajednica. Te su političke promjene utjecale i na nogomet. Izbijanjem rata devedesetih počeo se stavljati znak jednakosti između navijanja za Hajduk i Dinamo te bivanja Hrvatom:

U bivšoj Jugoslaviji nismo se svi osjećali Jugoslavenima, ali smo morali biti Jugoslaveni. I onda je to i navijanje bilo uvijek navijanje sa ekspresijom nogometa, nikad nacije. Dočim od devedesete ovamo navijati za Hajduka, navijati za Dinamo javno ja ću reći poglavito u Boki kotorskoj gdje živi osamdeset posto crnogorskih Hrvata to je značilo podržavati neovisnost Republike Hrvatske i to je značilo podržavanje borbe za suverenu i samostalnu Hrvatsku. Istaknuti Hajdukovu zastavu javno, to si znao da su ti ljudi sto posto opredijeljeni za Hrvatsku i spremni da urade sve što se od njih traži preko Hajduka i za hrvatsku državu. (Zvonimir Deković)

Usljed takve promjene paradigme brojni pravoslavci Boke kotorske zamjenjivali su Hajduk podobnijim klubovima:

⁴ Za razliku od Hrvaca, bokeljski Hrvati obično koriste ijekavski refleks jata pri adresiranju beogradskog kluba i njihovih navijača

(...)u ono vrijeme nije se gledalo, bilo je masu pravoslavaca koji su navijali za Hajduk. Ali sve vrijeme je znaš, ja znam neke moje prijatelje koji su navijali za Hajduk ali sad više su za Zvijezdu ili Partizan otkad je ono bilo, znaš. (Mladen Božinović)

Ovakve su sportske migracije pokazatelj da teza Stuarda Halla (2006) o identifikaciji kao nečemu dinamičnom i fluidnom ima svoj odraz i među nogometnim navijačima. Jedan je kazivač to objasnio pretpostavljanjem opreke Mi-Oni između pravih navijača, koji su se ozbiljno suživjeli s Hajdukom, bodrili ga iz srca i nastavili ga podržavati bez obzira na sve što se događalo, i kolebljivaca kojima je promjena političke klime bila dovoljna da na osnovi šovinizma zaborave voljeni klub:

Potpuno je logično da splasne. Mislim kod pravih navijača nije splasnula, kod ovih kolebljivaca normalno da je splasnula, to je potpuno za očekivat bilo. Ali opet ti ponavljam: pravi navijači su uvijek voljeli Hajduk i pratili i dan danas ga prate. Imam ja, par tih ljudi koje poznajem, imali su neki način da saznaju rezultate da prate. (Tripo Bilafer)

Prema kazivanju predsjednika Društva prijatelja Hajduka Tivat među takvim sportskim migrantima primjećuje se da i danas svoju bivšu ljubav ne mogu potpuno zatomiti:

(...)ja znam neke moje prijatelje koji su navijali za Hajduk ali sad više su za Zvijezdu ili Partizan otkad je ono bilo, znaš. Ali kad dođu kod mene, ja neću da provociram normalna stvar, i kad pričam ja o Hajduku, oni vidim da, znaš kako vidiš ti na čovjeka, da im je to.....Ja sam im rek'o: ima ti noćas Hajduk igra, pa možeš pogledat malo Hajduka da vidiš kakva je atmosfera i to, „a 'oću 'oću pogledat ću“, znaš vidiš da je to u srcu i ostalo ali ne može se ispoljit'. (Mladen Božinović)

Zadnja su se gostovanja Hajduka i Dinama u Boki kotorskoj dogodila sedamdesetih godina 20. stoljeća. Kazivači njeguje sjećanja na te utakmice odigrane u njihovoj mladosti te interakciju nogometaša s lokalnim stanovništvom. Dinamo je u Boki tada gostovao tri puta: 1971., 1975. i 1980 (Luković 2011:57):

Pa bilo je sedamdeset prve i sedamdeset osme. Ili sedamdeset šeste, ne mogu se sad trenutno sjetit. Znam da je Dinamo igrao kad je još bio onaj šut, nije bila trava, pijesak je bio, znam da je onda završilo jedan-jedan. To je baš bilo, to je doba Šarovića, Babeca, Rore, znam da je Rora igrao tamo, to je baš bilo lijepo druženje, ovi su ih naši lokalni, predsjednik opštine Mato Krstović je bio taj jedan koji je isto

navijač Dinama i onda su im organizovali bili da se voze brodom po Boki i tako, baš je bilo. A taj drugi put kad su bili to je bilo doba Bogdana Janjanina i one ekipe, mislim da je onda završilo tri-jedan ali ne mogu ti sad trenutno jer pravimo neku monografiju za boćarski klub dolje pa tražim neke slike pa mi se sve zbrkalo. A inače ovima sam sad bio poklonio dvije slike te godine baš kad su igrali u Tivat, ekipu Dinama i pomiješano Dinamo i Arsenal. (Roko A. Stjepčević)

Dinamo je ovdje dosta bio spreman, evo ja kažem iz nekih svojih dječaćkih dana, sedamdeset prve godine kada sam imao tu nekih dvanaest-trinaest godina Dinamo je po prvi put doš'o da igra ovdje, ne znam tačno kako je do tog nekog momenta došlo, pretpostavljam da je jedan broj ljudi koji su bili vezani za nogometni klub Arsenal koji imaju jednu stogodišnju tradiciju ovdje u Tivtu je, živjeli su i studirali u Zagrebu, i došlo je do tog nekog susreta i to je bila sedamdeset prva godina, generacija Dautbegovića, ne znam da li je Belin bio, ne znam tko je još bio uglavnom trener je bio Zlatko Čajkovski u tom momentu, drugi put su došli sedamdeset i šeste godine, to je negdje bio Vlatko Marković, to je bio drugi put u Tivtu, povjereništvo ondašnje ih je na neki način ugostilo i zadnji put osamdeset i prve godine, trener je bio Mirko Bazić i ta generacija koja je poslije, ja mislim poslije dvadeset godina, ja mislim možda i više, dva'es't čet'ri godine osvojila prvenstvo ondašnje Jugoslavije, to je generacija Mlinarića, Deverića i to je bilo zadnji put koji su oni ovdje prisustvovali(Ivo Marić)

Dok je pak Hajduk sedamdesetih godina barem jednom gostovao u Tivtu:

Dolazio je da igra s Arsenalom. Ja sam bio mali, pazi, ujak mi je bio tada u te udruge Hajduka i on me vodio, to ti je bilo tipa 76., 77. godina, zadnji put je tada Hajduk gostovao. I znam da sam ja s ujakom iš'o na Cataru, čekali da dođu. I spavali su i smještaj imali u hotel Mimozu. I onda sam, bio sam ja tamo me ujak vodio da upoznajem. To je tada bila zlatna generacija (Mladen Božinović)

5. Lokalne podružnice

5.1. Ustroj lokalnih podružnica

Inspirirani atraktivnim bodrenjem koje su vidjeli na Svjetskom prvenstvu u Brazilu 1950. godine, dalmatinski studenti Sveučilišta u Zagrebu osnovali su prvu organiziranu navijačku skupinu u Istočnoj i Srednjoj Europi-Klub navijača Hajduka Torcida (Lalić 2018:142). Manje

je poznato da je iste godine u Boki kotorskoj (prvotno pod imenom Klub navijača Hajduka Tivat) osnovano i Društvo prijatelja Hajduka Tivat:

To je počelo negdje 1950. da se mi okupljamo. Postoji velika mogućnost, ne možemo doći do tačnog datuma, da smo mi možda stariji od Torcide. A prva Bijela noć je isto održana u Tivtu, e sad, ja moram da dođem do tačnog datuma, ne mogu sad....Onda ukratko što ti mogu reć, imam ti ja ovdje imena koji su 1950. osnivali, ali znaš kako je to radilo, u Tivtu je bio remontni zavod Sava Kovačević zvan Arsenal. I onda su ti dolazili iz Splita, iz Šibenika, dolazili su ti radnici, dolazili su ti kadrovi malo jači da tu rade. Onda su ti oni dolazili u Arsenal(...)I onda su ti ti ljudi uz pomoć ovih naših koji su ti igrali u Arsenal, da naprave, to se zvao Klub navijača Hajduka u Tivat. I onda su ga oni kasnije preimenovali Društvo prijatelja Hajduka u Tivtu.
(Mladen Božinović)

Iako su izbjegli ratna razaranja koju sa sobom donosi izravan napad na teritorij, bokeljski su Hrvati itekako osjetili posljedice ratnog stanja. Već 1991. stotinu hrvatskih obitelji iselilo je iz Crne Gore (većinom s područja Boke kotorske) u Hrvatsku (Pasinović 2005:29). Suočeni s verbalnim zastrašivanjem, medijskim linčem i uhićenjima te strahujući za vlastite živote, mnogi su bokeljski Hrvati devedesetih odlučili napustiti svoje domove ili prešutiti svoj nacionalni identitet (Iveta i Dronjić 2018:46, Morrison 2009:93, Vidmarović 2020:369-372). Neiseljeni su bokeljski Hrvata prisilno novačeni u JNA kao vojni obveznici tijekom napada na Hrvatsku, na što su mnogi od njih reagirali dezertiranjem i skrivanjem po vrmačkim brdima (Iveta i Dronjić 2018:73). Imajući to u vidu, lako je vidjeti zašto je došlo do pauze u radu tivatske navijačke podružnice tijekom ratnih godina. No, krajem devedesetih atmosfera u Crnoj Gori počela se mijenjati na bolje. 1997. dolazi do raskola u vladajućoj Demokratskoj partiji socijalista, a promiloševićevska i antimiloševićevska strana biju boj na predsjedničkim izborima. Na njima je pobijedio Milo Đukanović, a ti su izbori označili polagano i postupno okretanje Crne Gore zapadu i zagovaranju politike nezavisnosti (Morrison 2009:142-167). Posebno je znakovita gesta za Hrvate bila isprika koju je Milo Đukanović 2000. godine uputio Hrvatskoj zbog uloge Crne Gore u agresiji na Dubrovačku regiju (Roberts 2007:438). Te su promjene imale značajan učinak na kulturnu revitalizaciju Hrvata Boke kotorske, koji su počeli obnavljati i osnivati brojne kulturne udruge ubrzo nakon toga. 1998. u Donjoj Lastvi obnovljena je crnogorska podružnica Hrvatskog kulturnog društva Napredak⁵. 2001. u Kotoru

⁵ <https://www.hkdnapredak.com/dvije-decenije-od-obnove-napretka-u-crnoj-gori/>

osnovano je Hrvatsko građansko društvo Crne Gore (Schubert 2006:8), nevladina i neprofitabilna udruga čija je svrha očuvanja i promoviranja kulturne baštine Hrvata u Crnoj Gori. 2002. su godine Hrvati dobili i političku reprezentaciju osnivanjem Hrvatske građanska inicijative koja je te godine sudjelovala na izvanrednim lokalnim izborima u Tivtu, a sljedeće je godine registrirana na razini Republike Crne Gore (Pasinović 2005:36). U svjetlu tih događaja, navijači Hajduka u Boki kotorskoj obnovili su Društvo prijatelja Hajduka Tivat 2003. godine:

Međutim devedesete znaš sam što je bilo, onda je došlo do stanke, onamo, ovamo, problemi, mi nismo mogli nikako da funkcioniramo. I onda se desilo, kad se poslije smirilo sve situacija, mi smo onda ponovo, nas desetak je bilo, htjeli, poslali u Hajduk da bi htjeli ponovno da to aktiviramo i da napravimo osnivačku skupštinu(...)To ti je bilo 24.10.2003. Znači osnivačka skupština Društva prijatelja Hajduk Tivat. (Mladen Božinović)

Uz Mladena Božinovića, koji je u kontinuitetu predsjednik od obnove Društva prijatelja, u njemu djeluje još nekoliko nogometnih entuzijasta:

Da, od 2003. sam ti ja predsjednik. Moj tajnik ti je Anton Perčin, tu ti je Đurica Biskupović, tu ti je još Anđelko Sindik, tu ti je još Mato Luković iz Lastve, ima nas sedam-osam koji to koliko-toliko radimo (Mladen Božinović)

Na zahtjev HNK Hajduk Društvo prijatelja Hajduka Tivat registrirano je 2013. kao nevladina udruga sa službenim ovlaštenjima za prostor cijele Crne Gore:

(...)samo što smo morali sad, imam tačan datum sedam-osam godina, javili su nam iz Hajduka da više ne možemo tako raditi nego da moramo mi da se organizujemo i da se u sud, prijavimo se u državu. Znači mi smo morali napraviti statut, organizovati sastanak, napraviti statut i onda sa tim u Podgoricu da se registrujemo kao nevladina udruga. Jer nisu više smjeli iz Hrvatske ovako da rade bez da se mi registrujemo, i mi smo ti to sve završili i dobili smo, 29.11.2013., znači nije nego devet godina, rješenje-u registar udruženja pod rednim brojem tim i tim upisuje se nevladino udruženje Društvo prijatelja Hajduka Split Tivat. Znači mi smo ti za Crnu Goru jedini koji smo ti ovlašteni da sa Hajdukom možemo u bilo kojem sportskom, ovom onom, da možemo da komuniciramo, da možemo tražiti karte, da možemo tražiti da dođu oni vamo, znači u tim segmentima smo mi jedini u Crnu Goru(...) Za cijelu Crnu Goru smo mi znači.

Ima nama i iz Podgorice članova, iz Kotora, iz Bara. Ko god se javi da 'oće bit član, pod našim DPH Tivat može da se učlani i to je to. (Mladen Božinović)

Nakon registracije, ključni ljudi DPH Tivat otputovali su u Split gdje je potpisan ugovor o suradnji između njih i HNK Hajduk, o čemu je klub službeno izvijestio na svojim mrežnim stranicama⁶:

Bili smo ti nas troje u Split na potpis saradnje sa Hajdukom. I znači tamo smo ti potpisali kao sva DPH-a u svijet, bili smo ti svečano to bilo, slikavanje, potpis DPH Tivat od strane nas sa Hajdukom. (Mladen Božinović)

Uz DPH Tivat, na području Boke kotorske djeluje i lokalna podružnica Torcide, Torcida Tivat:

Da, imamo mi i Torcidu u Tivtu. I znam ih ko vodi to. Oni su zvanično pri Torcidi, imamo mi Torcida Tivat(...)Ujedno su ti oni članovi Mog Hajduka, oni su ti i članovi Mog Hajduka i članovi Torcide (Mladen Božinović)

Barjaci Torcide Tivat uz utakmice Hajduka mogli su se vidjeti na koncertima i kulturnim događanjima bitnim za hrvatsku zajednicu u Boki kotorskoj.

Slika 2. Barjak Torcide Tivat na koncertu Vinka Coce u Tivtu, 16. studenog 2012. (Izvor Radio Dux⁷)

⁶ <https://hajduk.hr/vijest/potpisan-ugovor-s-dph-tivat/4275>

Za razliku od Hajduka, Dinamo nema organiziranu službenu udrugu na prostoru Crne Gore, već je sve organizirano preko njihovog povjerenika za Crnu Goru Ive Marića:

Hajdukova udruga je drukč'e se nekako organizovala, oni su napravili nevladinu organizaciju koja je registrovana ovdje u Boku, mi smo nekako ovdje na moju inicijativu, ja naplatim članarinu, pošaljem gori Dinamu, oni povratno pošalju iskaznice i to je otprilike to. Nemamo nekih drugih dodirnih tačaka gore sa njima. Jedino preko toga povjereništva komuniciram sa Dinamom, znači imaju tamo dvije-tri osobe ženske koje su vrlo prijazne, sa njima otprilike sarađivam i to je to. (Ivo Marić)

Ivo Marić prihvatio se povjereničkog posla na zamolbu prijašnjeg povjerenika, gospodina Rafaela Sindika:

S obzirom da sam se bavio i bavim se još uvijek glazbom, Rafo Sindik koji je bio povjerenik do prije sedam-osam godina, dok nije nažalost preminuo, onda me učlanio kao člana Dinama. I do današnjih dana to sam, standardno to i dalje odrađivam s tim da je on prije nego što je umro, zamolio me da ja nastavim tu njegovu veliku želju jer je bio veliki dinamovac, veliki Tivčanin, veliki glazbar i to mu je bilo sve praktično pored svoje famelje, to mu je bilo sve u životu. I ja sam se stvarno toga prihvatio i do dan današnjeg dana to na neki način odrađivam (Ivo Marić)

Nažalost, Dinamov povjerenik Ivo Marić preminuo je početkom rujna 2022.⁸, čime je mjesto Dinamovog povjerenika ostalo upražnjenim. Pri posljednjem oproštaju od Dinamovog povjerenika za Crnu Goru njegovi prijatelji ukrasili su pokojnikov lijes Dinamovim obilježjima.

⁷ <http://www.radiodux.me/naslovnica/2614-erupcija-oduevljenja-u-tivtu>

⁸ <http://www.radiodux.me/vijesti/drustvo/memoriyam-ivo-maric>

Slika 3. Crveno-bijelo-plavi vijenac stiliziran po uzoru na Dinamov grb, ukrašen vrpcom s natpisom „Dragom prijatelju, tvoji dinamovci“ sa sprovoda Ive Marića

DPH Tivat i Dinamov povjerenik za Crnu Goru pomažu zainteresiranim osobama u procesu učlanjivanja i obnove članstva. Godišnja članarina za HNK Hajduk iznosi 100 kuna (za maloljetne i osobe koje su navršile 65 godina 50 kuna)⁹, dok godišnja članarina za GNK Dinamo iznosi 60 kuna (za maloljetne i osobe koje su navršile 60 godina 40 kuna)¹⁰. Iziskujući prikupljanje tuđih novaca, proces prikupljanja članarine nezahvalan je u svojoj samoj biti, te je doveo do raznih strategija i prilagodbi. I gospodin Marić i gospodin Božinović istaknuli su da im članovi često plaćaju na odloženo:

On jeste bio, ali ja sada ne mogu, jer opet se vraćamo oko toga, ja moram poč' nekoga pare tražit. A to mi da ti pravo rečem nije baš toliko neka volja, nekad dosta puta i ja platim nekome pa mi onda oni poslije pare daju. (Ivo Marić)

Ma jasno, nazovem na telefon, 'oćemo li za ovu godinu bit članovi, pa onda oni meni kažu „Mladene mogu ali ne mogu ti sad dat pare nego za par mjeseci“. Nema

⁹ <https://hajduk.hr/klub/clanstvo>

¹⁰ <https://gnkdinamo.hr/hr/Klub/Clanstvo>

problema, ja ću dat pare pa vi kad možete dođite donesite i prihvatite iskaznicu, tako to radimo. Sa možda jedno, pa ajde nije mnogo, jedno 20-30 posto članova tako radimo. A ovi su ostali redovni, oni su normalni. A zbog toga smo izgubili i puno članova koji mi dođu i reču mi, bome penzioneri reču mi: Mladene, ja ne mogu izdvojiti te pare. Svaka čast, poštuju, imat ćemo vas u vid, znači masu njih mi tako dođe i reče da ti pravo kažem. (Mladen Božinović)

Predsjednik Društva prijatelja Hajduka Tivat istaknuo je kako mu je uvođenje popusta za određene dobne skupine olakšalo pregovaračku poziciju i omogućilo da lakše uvjeri latentne članove:

Premda, evo par godina, dvije godine zapravo, Hajduk je uveo neku novost. Hajduk je uveo novost recimo da ljudi preko 60 godina ne plaću sto kuna nego pedeset kuna. To mi malo ide na ruku, jer kad ljudi prođu 60 kažem brate mili sedam eura daj, možeš sedam eura godišnje dat da imaš člansku iskaznicu da si zaveden u Hajduka da u fan shopove kad pođeš u Split imaš popusta, da možeš na utakmicu, telefon samo zovnemo „taj član želi na utakmicu“, obezbjeđeno mjesto. I tako onda pomalo sad ću probat da vratim neke. (Mladen Božinović)

Prethodnik Ive Marića, povjerenik Rafael Sindik, svojom je snalažljivošću, slatkorječivošću i individualiziranim pristupom u skupljanju članarine stekao ugled među svojim zemljacima, ali i drugim povjerenicima:

A recimo ima anegdota za ovoga Rafa Sindika, to sam negdje pročitao, u neki Dinamov bilten, ima neki u Hercegovinu, umro je vjerojatno i on, koji ide, koji nema auto nego ide biciklom. Ide biciklom po tim svojim članovima, sad da li je to Mostar zaboravio sam više gdje, i kaže postoji zbori samo jedan luđi od mene. Kaže jedan luđi od mene ovaj povjerenik Dinama iz Tivta, Rafo Sindik, on je jedino luđi zbori što se toga tiče od mene. Jer taj Rafo Sindik može tu članarinu recimo skupiti sve za dva-tri dana, pet nemam pojma. Ali on kod svakoga u kuću dođe, „Dondo Rafo što ćete popiti?“, zna da Dondo Rafo će pit crno vino, Dondo Rafo pije crno vino, donese nekakvi privjesak, nekakvu razglednicu i tako nešto, pošedi, popriča, i nije ono da je dolazio samo „daj mi ti te eure“, šest ili osam eura koliko je bilo prije i aj zdravo vidimo se do'će ti članska iskaznica. Ne, on je bio recimo kod tebe, posjedi, popriča o svemu, o Dinamu, o ovako malo inače životnim pitanjima i ide dalje. (Roko A. Stjepčević)

Dinamova podružnica za Crnu Goru broji između 60 i 70 članova. Članstvo odražava demografsku sliku bokeljskih Hrvata-većina je članova iz Tivta, a nešto malo manje iz Kotora:

(...)ali uglavnom Dinamo na ovim našim prostorima Tivta i Boke kotorske ima nekih šezdesetak, sedamdeset članova kojih je bilo malo više ranije, danas je otprilike ostalo na tom broju, uvijek dođe po neko novi, nažalost ima nekih koji su stariji koji nažalost i nisu danas živi i tako...Pa za Boku kotorsku a da budem precizan za cijelu Crnu Goru ali uglavnom sve se vrti oko Tivta i Kotora. Vjerovatno da ima možda još po nekim gradovima ali većina članstva je odavde. Iz Boke a najviše iz Tivta. (Ivo Marić)

Gotovo su svi članovi Dinamove crnogorske podružnice Hrvati:

Pa neću da budem sto posto precizan ali mislim da je devedeset i pet posto. Da ne bismo rekli sto posto. Devedeset i pet posto to je sigurno (Ivo Marić)

Društvo prijatelja Hajduka Tivat trenutno broji 113 aktivnih članova. Hajdukova brojčana nadmoć nad Dinamom tako potvrđuje ovdje dobivana kazivanja o brojčanoj nadmoći hajdukovaca nad dinamovcima u Boki kotorskoj. Razmještenost je članova slična kao i kod Dinama:

Trenutno imamo 113 članova koji plaću, znači koji plaću članarinu. A simpatizera, ja sam to malo radio, prije jedno desetak godina sam radio malo po Boki. Najviše Tivat-Kotor da ti pravo kažem, nešto ima i u Budvu malo, Bar ima nešto ali sam samo htio Boku, znači, gro ti je Tivat i Kotor. Što sam mog'o pokupit, doš'o sam do brojke oko tisuću navijača koji su za Hajduka, pristalice. Međutim znaš kako, sto kuna je godišnja. Nekome je sto kuna i puno, što da ti kažem, teško je izdvojiti sve to. Mi smo 113, nekad bude 105, nekad 113, nekad 128. Tokom cijele godine mi se neko javi, i onda kad mi se on javi „ja bi htio bit član“, onda ja šaljem mail u Hajduka: ime, prezime, podatci njegovi, onda oni meni tamo to štampaju, onda ja moram slat novce, ili uvijek neko ide tamo, ili bilo gdje da ide u Dubrovnik onda mu dam sto kuna i on uplati na žiro račun Hajduka i onda oni to štampaju i ako je pojedinačno onda čak pošalju sa pismom članu. (Mladen Božinović)

Iako kazivači nisu govorili o kulturi navijačkog nadmetanja u skupljanju što većeg broja članova, moguće je da je ona postojala. Jedan od takvih nagovještaja dolazi od kazivača koji

nije nikada bio vođa navijačke udruge, ali je pomagao u upisivanju članova u lokalnu Hajdukovu podružnicu na području kotorske općine u svojoj mladosti:

Nisam ja, vodio je od moje pokojne bake brat a ja sam mu pomagao, praktično sam mu sve nalazio. (Tripo Bilafer)

Između ostaloga, upisao je moga oca, koji tada nije živio u Boki kotorskoj, kao mještanina Strpa odakle je rodom kako bi lokalna podružnica Hajduka imala kojeg člana više.

Za vrijeme Jugoslavije nogometnom su ligom dominirala četiri kluba: Hajduk, Dinamo, Partizan i Crvena zvezda. Iako je Partizan jedini osmišljen kao višenacionalan klub, zbog plana da djeluje kao klub JNA s raznorodnom etničkom pripadnošću igrača (radi čega je u klub dovedeno nekoliko vrhunskih zagrebačkih nogometaša), Hajduk je bio klub koji se najviše isticao svojom podrškom među ljudima različitih nacionalnosti (Lalić 2018:130-131). Lalić (ibid.) navodi zanimljivu anegdotu susreta s Crnogorcem iz Virpazara koji je svoje navijanje objašnjavao Hajdukovom partizanskom poviješću i zajedničkoj borbi crnogorskih i dalmatinskih partizana. Iako je ranije navedena promjena paradigme odbila jedan dio pravoslavaca u Crnoj Gori od navijanja za Hajduk, dio ih je nastavio podržavati Hajduk. Tako i dan danas na Cetinju postoji skupina podržavatelja Hajduka:

Na Cetinje ti ima isto Društvo prijatelja Hajduka Cetinje se zove međutim oni nisu u registar. Oni, na facebook stranicu ti ima, Društvo Hajduka Cetinje¹¹ ti ima. I to su ljudi, masu njih ima koji u Cetinje navijaju za Hajduka. (Mladen Božinović)

Hajduk u današnje doba nije potpuno izgubio ni podršku među pravoslavicima na području Boke kotorske:

A u svakom slučaju oni koji su veliki navijači Hajduka, ima ih tu par mojih dobrih drugova koji su pravoslavci koji su veliki navijači Hajduka oni su pratili uvijek. Ovaj koji je površno pratio onda se to nekako za vrijeme tog rata i poslije zagubilo malo. (Tripo Bilafer)

Međutim, članska struktura Društva prijatelja Hajduka Tivat (koja je ovlaštena za prostor cijele Boke kotorske i Crne Gore) izrazito je nacionalno homogena. Članovi su društva gotovo isključivo Hrvati:

Pa, devedeset i devet posto da ti pravo kažem. (Mladen Božinović)

¹¹ Navedena se Facebook stranica u trenutku pisanja (10. kolovoza 2022.) zapravo zove „Hajduk Cetinje“

Takva situacija vodi do zaključka da, iako su pripadnici drugih nacija deklarativno spremni podržavati Hajduk, za razliku od Hrvata nisu ni približno spremni svoju navijačku odanost prema hrvatskom klubu pokazati novčanim izdatkom. Hajdukova nadmoć u broju članova tako se ipak pokazuje dobrim pokazateljem omjera navijačkih snaga u Boki kotorskoj. Ipak, treba naglasiti dva čimbenika koja utječu na broj članova. Pošto Dinamo nema registrirana udrugu u Crnoj Gori, da bi postali njegovi članovi njegovi simpatizeri izvan Hrvatske moraju izvaditi OIB kako bi mogli biti zavedeni u bazu članova. Postupak nije skup ni kompliciran, no bilo kakva dodatno bavljenje administracijom odgovorit će dio potencijalnih članova od pristupanja. Drugi je čimbenik cijena članarine: obična je Hajdukova članarina 40 kuna skuplja od Dinamove, dok je za posebne dobne kategorije 10 kuna skuplja.

Predstavnici lokalnih podružnica dičili su se priznanjima koja su dobili od svojih matica. Povjerenik Marić pokazao je svoju nagradu za najboljeg povjerenika koju je dobio u svibnju 2014. za sezonu 2013./2014.:¹²

Imao sam jedno zadovoljstvo, vidiš ona gore plava karta, to su mi poslali, to sam dobio tu od Dinama, kao neki dobar povjerenik, eto mala satisfakcija, znak pažnje.
(Ivo Marić)

Predsjednik Božinović pohvalio se pak poveljom koji su dobili pri potpisivanju ugovora s Hajdukom u Splitu:

Jednom smo ti dobili mi povelju, dobili smo ti povelju od Hajduka kad smo išli da, mi smo tu registraciju svu završili a onda smo ti morali ić' u Split(...)Znači tu smo ti dobili jednu lijepu, povelja znaš kakva je. Lijepa je, treba je videt' kako to lijepo figura.
(Mladen Božinović)

Kazivači koji nisu izravno uključeni u vođenje podružnica njihovi su članovi ili su bili ranije:

Član sam... A inače, navijač Dinama koji je registrovan, imaš popust na nekih stvari. Imaš čet'ri utakmice besplatno da gledaš hrvatske nogometne lige, imaš popusta u fan shopu, imaš popust na nabavljanje ovih karata kad Dinamo igra međunarodne utakmice, mislim stvarno i to košta, dobiješ nekakvu zastavicu, i ta iskaznica nešto košta, dobiješ na kraju krajeva i čestitku za rođendan. Što se toga tiče, stvarno sam ponosan i to ono, znači mi, prešo sam šezdeset godina ali sretan sam kad mi dođe ta

¹² <https://www.gnkdinamo.hr/hr/Novosti/Clanak/druzenje-s-povjerenicima-dinama-za-kraj-uspjesne-sezone>

čestitka kao malo dijete kad se nečemu raduje. Mada se ova djeca i ne raduju ničemu više. (Roko A. Stjepčević)

Naravno, ja sam član ovdje dugo, mislim više desetljeća, i naravno član sam udruge Hajduka iz Tivta, i naravno svake godine plaćao članarinu, evo i sada imam, u novčaniku nosim člansku kartu, iskaznicu Hajduka za 2022. godinu, svake godine naravno. Naravno nogometni klub Hajduk svim članovima pošalje i čestitke za novu godinu, kalendare, svoje simbole tako da evo, čuvam i to za nekakvu arhivu barem svojoj djeci. (Zvonimir Deković)

Kazivač koji trenutno nije član objašnjava to pomorskim životom zbog kojeg po nekoliko mjeseci nije u rodnom kraju, te nepostojanjem navijačkih institucija u kotorskoj općini:

Jer on je držao tu podružnicu navijača Hajduka za ovaj dio Boke, ovamo naš dio, znači Tivat je jedan dio, Herceg-Novi je jedan dio a općina Kotor je treći dio. Tako da poslije nisam, tek sam kasnije, 89.-e, 91.e, se bio učlanjiv'o u Tivtu. Sad u zadnje vrijeme nisam jer pravo da ti kažem nisam ni iš'o za tim, pođeš na brod, doma, ovamo onamo pa se izgubi čovjek više ne mo'š ni tražit kad dođeš, ali u svakom slučaju vidjet ću kako se može učlanit da i dalje budem član. (Tripo Bilafer)

5.2. Lokalne aktivnosti

Ove je godine (2022.) u lipnju organiziran dječji kamp GNK Dinamo u Tivtu. Na kampu je sudjelovalo 127 djece iz Crne Gore, s kojima su radili trojica Dinamovih trenera: Ante Bašić, Marko Cindrić i Mateo Žugić, kao i treneri iz Crne Gore. Trenere je u Gornjoj Lastvi dočekao Dinamov povjerenik za Crnu Goru Ivo Marić¹³.

¹³ <http://www.radiodux.me/vijesti/drustvo/druzenje-s-dinamovcima-u-gornjoj-lastvi>

Slika 4. Barjak Dinamove nogometne akademije obješen na tivatskom igralištu, lipanj 2022.

Kamp je organiziran na inicijativu nogometnog entuzijasta i člana skupštine FK Tivat¹⁴, Tivčanina Igora Radoševića koji je stupio u kontakt s direktorom Dinamove škole nogometa Tomislavom Butinom, a Dinamovi treneri izrazili su zadovoljstvo svojim iskustvom u Tivtu te želju za ponovnim dolaskom¹⁵:

Ovaj recimo koji je organizovao taj kamp, taj Igor Radošević, on je zagrižen, kako je on doš'o do te suradnje ne znam. Ja s njim jesam dosta dobro ali nisam ga pitao kako si ti doš'o na tu ideju. Jer on je doš'o jednostavno u Dinama i ja sam ga vidio tu na sliku sa Butinom, sa Tomislavom Butinom koji je direktor škole Dinamove i oni su uspjeli dovest tu saradnju. (Roko A. Stjepčević)

Kamp je trajao desetak dana, a popraćen je u lokalnim medijima i medijima hrvatske manjinske zajednice:

¹⁴ <https://radiotivat.com/2022/02/11/u-tivat-dolazi-i-zagrebacki-dinamo/>

¹⁵ <http://www.radiodux.me/vijesti/drustvo/treneri-nk-dinamo-o-kampu-u-tivtu>

Nogometni klub Dinamo iz Zagreba je ove godine imao kamp u Tivtu desetak dana, i može se popratiti na ovim društvenim mrežama, mislim da ima na Radio Tivtu i Radio Duxu i mislim da čak na Radio Duxu imate intervju sa ovim voditeljima kampa, trenerima iz Dinama. (Zvonimir Deković)

Gospodin Božinović istaknuo je da je Društvu prijatelja Hajduka Tivat zbog nedostatka financijskih resursa i organizacijske umreženost suradnja s hrvatskim nacionalnim udrugama ključna za ostvarivanje projekata:

Znaš kako, dosta toga idemo preko naših udruga hrvatskih. Jer mi jesmo tu, ali mi ne možemo...Hajduk je Hajduk, on je tu na sportskom dijelu ali na ovom kulturnom, na takvim dijelovima ti moraš imat neku organizaciju iza sebe. Kao Hrvatsko nacionalno vijeće, kao Hrvatska građanska inicijativa. Moraš imat nekoga. I onda tako dođe na ideju: 'ajmo to učinjet', 'ajmo. I tako se onda, par tih kulturnih događaja je bilo i u Tivtu i u Kotoru, da dovedemo tako nekoga i tako-promocija knjige, stare igrače Hajduka ili te stvari. Mi jednostavno nemamo novca da napravimo nešto (Mladen Božinović)

Hrvatsko nacionalno vijeće u svibnju 2011. godine organiziralo je prezentaciju knjige Marija Garbera "Hajduk u sto i jednoj priči" tiskane povodom stote obljetnice Hajduka¹⁶. O promociji je izvijestila i Slobodna Dalmacija¹⁷. Povodom proslave zaštitnika Donje Lastve svetog Roka koja se obilježava 16. kolovoza 2010. godine doveden je i trogirski pjevač Vinko Coce¹⁸:

Jesam, za promociju Hajduka smo radili, mi smo svake godine na svetog Roka, nekad je to bilo krajem srpnja, ili šesnaestog kolovoza na svetog Roka mi smo radili jednu našu pučku feštu. I jedne godine smo doveli pokojnog Vinka Cocea, i na jedan veliki brod koji je panoramski brod koji je vozio kroz Boku ima 450 mjesta, tu smo napravili, bina je bila na tom brodu ali brod je bio okićen cijeli Hajdukovim zastavama pa dokle se nije zapjevalo „kada umrem umotan u bilo“ onda je tu bila eksplozija i vatrometa i zastava i svega. To je nešto što podržava cijelo mjesto. (Zvonimir Deković)

Hajdukov se povratak u Boku skoro dogodio 2013. godine. Hajduk je tada trebao gostovati kod FK Lovćena povodom njegove proslave stogodišnjice, a prije te utakmice trebao je

¹⁶ <http://www.radiodux.me/naslovnica/491-predstavljena-knjiga-o-hajduku>

¹⁷ <https://slobodnadalmacija.hr/sport/hajduk/i-crnogorci-proslavili-100-godina-hajduka-134009>

¹⁸ <http://www.radiodux.me/naslovnica/67-sveti-roko>

odigrati prijateljsku utakmicu u Tivtu. No, zbog toga što su utakmice bile zakazane sredinom jedanaestog mjeseca, neposredno prije no što se obilježava pad Vukovara, Hajdukova su gostovanja na kraju otkazana¹⁹:

Mi smo prije, isto pet-šest godina, bilo je rečeno, bila je gotova stvar, da Hajduk dolazi u Tivat, da odigra kao recimo subotu jednu prijateljsku utakmicu u Tivat a onda da ide za Cetinje pa da onda i u Cetinju odigra jednu prijateljsku utakmicu i da ide nazad. I onda se bilo nešto na političkom planu, znam da je pet-šest dana prije toga nešto na političkom planu se nešto zakomplikovalo ovo-ono i onda se odustalo zbori bolje da ne pravimo probleme. I to se odustalo, i od tada jednostavno Hajduk mijenja predsjednike, mijenja nisi ga mog'o u'vatit' razumiješ. Ti pričaš s ovim a za po' godine dođe drugi. I ako Bog da sad, ovaj je doš'o Jakobušić i trebo bi duže vremena ostat. I onda ćemo ako Bog da vidjet s njim dal' oni mogu doć kad imaju vremena, kad im je slobodan termin, pa da dođu i sa drugom ekipom malo da se družu, malo da odigramo. I ova korona i ovo da se više, ovo nas je uništilo, dvije godine ne možeš ništa.....sve je išlo tako kako ne treba, što ćemo. (Mladen Božinović)

Iako je blizina datuma na koji se obilježava ratno stradanje nacionalne važnosti stavilo upravu Hajduka u delikatni položaj, imajući u vidu da bi smisao gostovanja bilo nacionalno-integracijsko djelovanje, odnosno davanje prilike brojnim bokeljskim Hrvatima koji podržavaju Hajduk da utakmicu svog voljenog kluba gledaju u svome zavičaju s jedne strane, te izražavanje prijateljske geste prema Cetinjanima koji su u najgora ratna vremena osuđivali napad na Hrvatsku te izražavali solidarnost s njom pjevajući „Sa Lovćena vila kliče, oprosti nam Dubrovniče“ s druge, mora se postaviti pitanje koliko je ono zaista bilo opravdano.

Gospodin Marić izrazio je želju za organizacijom nekog događanja ako se poklope prave okolnosti, kao što bi bilo kada bi Dinamo u ždrijebu europskih natjecanja i kvalifikacija izvukao neki klub iz Crne Gore:

Očekujemo iskren' rečeno i uradi'ćemo sve ako se može desi nekad prilika, s obzirom da su sve, ova kup takmičenja, evropska, onamo ovamo, može se desiti da se nekako neki klubovi koji su iz Crne Gore možda dođu u neku situaciju da se nađu da igraju protiv Dinama i nadamo se da ćemo u tom nekom periodu ponovo nešto odraditi da bi oni ponovo poslije već toliko godina se pojavili ovdje. (Ivo Marić)

¹⁹ <https://www.vecernji.hr/sport/hajduk-ne-ide-u-cetinje-zbog-vukovara-633696>

6. Zaključak

Ovaj je rad prikazao kako navijanje za HNK Hajduk i GNK Dinamo utječe na konstruiranje identiteta među bokeljskim Hrvatima. Fenomen ispreplitanja nacionalnih i klupskih nogometnih navijačkih identiteta dobro je zabilježen u raznim studijama: npr. Bleakney i Darby (2018), Shobe (2008) te Tuñón i Brey (2012). Ovaj se rad ističe po tome što prikazuje prakse manjinske zajednice koja podržava klubove iz druge države s nacionalnim imenima (Hrvatski nogometni klub Hajduk Split) i/ili obilježjima (šahovnica na Dinamovom grbu) njihove nacionalne zajednice. Među kazivačima identifikacija s hrvatskim nogometnim klubovima odvija se kroz pojmove tradicije i identiteta motivirane nacionalnim osjećajem. Takvo opojmljivanje i opisivanje pokazuje nam da Andersonova (1990:14) konstatacija o nacionalizmu kao najuniverzalnije priznatoj vrijednosti političkog života i dalje vrijedi. Među kazivačima postoje dvostruke opreke Mi-Oni: hajdukovci-dinamovci, hajdukovci i dinamovci-zvjezdaši i partizanovci. Za razliku od prve, druga je opreka uvelike nacionalno motivirana. No, ni ona nije potpuno nacionalno isključiva jer su zabilježeni slučajevi da pravoslavci podržavaju hrvatske nogometne klubove, posebice Hajduk. Kazivači su isticali da se zbog značajne sportske migracije izbijanjem ratnih sukoba devedesetih godina 20. stoljeća broj pravoslavaca koji podržavaju Hajduk u Boki kotorskoj i Crnoj Gori znatno smanjio, tako potvrđujući tezu Stuarta Halla (2006) o identifikaciji kao dinamičnoj te fluidnoj i u domeni nogometnog navijaštva. Intervjuirani su kazivači rođeni pedesetih i šezdesetih godina 20. stoljeća s područja općina Tivat i Kotor. Odabrani su kazivači prepoznati u lokalnoj zajednici zbog svojih funkcija u navijačkim i kulturnim udrugama te navijačkog žara. Odabir bokeljskih Hrvata između Hajduka i Dinama odvija se u mladosti pod utjecajem obitelji, prijatelja i susjeda, ali u svakoj od tih zajednica može biti prisutna navijačka heterogenost. Na osnovi dobivenih kazivanja i podataka o članstvu koje posjeduju Društvo prijatelja Hajduka Tivat i Dinamov povjerenik za Crnu Goru može se zaključiti da veći broj bokeljskih Hrvata podržava Hajduk nego Dinamo. Kazivačima nisu poznata veća odstupanja koja bi neko mjesto obilježilo kao ekskluzivno ili izuzetno nastrojeno za jedan klub, izuzev mikrosredina.

Podržavanje i praćenje klupske svakodnevice ovisi o sportskom entuzijazmu pojedinca. Istinitom se pokazala tvrdnja Jacobson (2003:2) da je velika pogodnost navijaštva nizak trošak sudjelovanja. Za bivanje navijačem dovoljna je deklaracija, a posebna znanja i vještine, pa čak i praćenje utakmica određenog kluba, nisu nužnost. Većina kazivača redovno prati nastupe klubova za koje navijaju, dok je za predsjednika Hrvatskog nacionalnog vijeća Crne

Gore podržavanje gotovo isključivo simbolički čin iskazivanja identiteta, pri čemu je sportska svakodnevnica sekundarna.

Društvene promjene u Crnoj Gori uzrokovane smjenama političkih režima te ideologija u 20. i 21. stoljeću odrazile su se i u navijačkim praksama i identifikaciji Bokelja. Tako je raspad Jugoslavija i izbijanje rata devedesetih dodatno označilo navijanje za Hajduk i Dinamo kao nacionalno motivirano djelovanje, suzilo njihov navijački korpus u Boki kotorskoj i uzrokovalo prestanak djelovanja Društva prijatelja Hajduka Tivat, a smirivanje tenzija smjenom miloševićevskog režima i postupnim okretanjem Crne Gore prozapadnoj politici omogućilo obnavljanje djelovanja mnogih hrvatskih kulturnih društava, pa tako i navijačkih. Nastavak istraživanja trebao bi obuhvatiti razne teme koje ovaj rad nije mogao dubinski obraditi. Između ostaloga, trebalo bi ispitati odnos bokeljskih Hrvatica prema nogometu kako bi se spoznalo nešto o njihovoj prisutnosti, ulozi i položaju u navijačkom korpusu. Nastavak istraživanja morao bi veću pozornost posvetiti području općina Kotor i Herceg Novi gdje navijačko stanje ne mora biti jednako onome u Tivtu. Uz Hajduk i Dinamo, valjalo bi ispitati i ulogu navijanja za hrvatsku nogometnu reprezentaciju i lokalne klubove kao što su FK Bokelj Kotor i FK Arsenal Tivat. S obzirom na to da su intervjuirani kazivači u ovom istraživanju rođeni pedesetih i šezdesetih godina 20. stoljeća, trebalo bi intervjuirati i mlađe (a ako bude mogućnosti i starije) Bokelje kako bi se mogla učiniti međugeneracijska usporedba. Djelovanje Torcida Tivat (i, ako postoji, bokeljskog ogranka Bad Blue Boya) trebalo bi također imati mjesto u budućem istraživanju. Konačno, lokalne navijačke podružnice, Društvo prijatelja Hajduka Tivat, kao i institucija Dinamovog povjerenika za Crnu Goru, zasluživale bi detaljan prikaz svoje povijesti.

Dosadašnja se istraživanja bokeljskih Hrvata nisu detaljnije bavila ovom temom: ona je u dvije rečenice samo usputno spomenuta u jednoj studiji migracija, identiteta i svadbenih običaja (Iveta i Dronjić 2018:53). Ovaj se rad posebno izdvaja po tome što temi bokeljskih Hrvata ne pristupa iz perspektive povijesti pomorstva, povijesti umjetnosti, demografske povijesti i političkog položaja hrvatske nacionalne manjine, već se usredotočuje na žive prakse bokeljskih Hrvata. Za razliku od takvih studija koje u fokus stavljaju građevine, arhivske spise, umjetnine i statističke podatke ovaj rad u fokus stavlja same pripadnike zajednice. Dok je većina studija i publikaciju na temu bokeljskih Hrvata usmjerena na prošlost i ima gotovo mitologizacijsku ulogu, opisujući slavnu prošlost Zaljeva hrvatskih Svetaca, ovaj rad obrađuje jednu konkretnu temu koja barem dijelu bokeljskih Hrvata u sadašnjosti predstavlja važan dio i izraz njihovog nacionalnog identiteta. Rad smatram

posebno bitnim i zbog toga što je pokazao da navijanje za hrvatske nogometne klubove ima integrativno djelovanje na (inače vrlo svadljivu) zajednicu bokeljskih Hrvata. Uz puno prepoznavanje doprinosa koje povjesničari, povjesničari umjetnosti, demografi i svi ostali mogu dati istraživanjima bokeljskih Hrvata, smatram da su upravo ovakva istraživanja ključna za održavanje i podržavanje hrvatske samosvijesti u Boki kotorskoj i Crnoj Gori. To je uostalom i razlog zbog čega sam odabrao baš ovu temu. Usredotočivanjem na davnu prošlost gubimo spoznaje o bliskoj prošlosti, a zanemarivanjem sadašnjosti gubimo budućnost.

7. Literatura

ANDERSON, Benedict. 1990. *Nacija : zamišljena zajednica : razmatranja o porijeklu i širenju nacionalizma*. Zagreb : Školska knjiga.

BARCELÓA, Joan, Peter CLINTON i Carles Samper SERÓ. 2015. „National identity, social institutions and political values. The case of FC Barcelona and Catalonia from an intergenerational comparison“. *Soccer & Society*, vol. 16(4):469–481.

BLEAKNEY, Judith i Paul DARBY. 2018. „The pride of east Belfast: Glentoran Football Club and the (re)production of Ulster unionist identities in Northern Ireland“. *International Review for the Sociology of Sport*, vol. 53(8):975-996.

BURKE, Peter J. 1991. „Identity Processes and Social Stress“. *American Sociological Review*, vol. 56(6): 836-849.

BUTORAC, Pavao. 2011. *Kulturna povijest grada Perasta*. Zagreb : Durieux.

CRKVENČIĆ, Ivan i Antun SCHALLER. 2007. „Promjene etničkog sastava Boke kotorske (1910.-2003.g.) s posebnim osvrtom na veliko smanjenje broja Hrvata“. *Hrvatski geografski glasnik*, vol. 69(1):67-96.

HALL, Stuart. 2006. „Kome treba „identitet“?“. U *Politika teorije : zbornik rasprava iz kulturalnih studija*, ur. Dean Duda. Zagreb : Disput, 357-374.

HOBBSAWM, Eric i Terence RANGER. 1992. *The Invention of tradition*. Cambridge : Cambridge University Press.

IVETA, Marijeta Rajković i Matija DRONJIĆ. 2018. *Hrvati u Boki kotorskoj : migracije, svadbeni običaji, identiteti*. Zagreb – Tivat: Srednja Europa - Kulturno zavičajno udruženje "Napredak" Gornja Lastva.

JACOBSON, Beth. 2003. „The Social Psychology of the Creation of a Sports Fan Identity: A Theoretical Review of the Literature“. *Athletic Insight: Online Journal of Sport Psychology*, vol 5 (2):1-14.

LALIĆ, Dražen. 2018. *Nogomet i politika : povijest i suvremenost međudnosa u Hrvatskoj*. Zaprešić : Fraktura.

MILLS, Richard. 2019. *Nogomet i politika u Jugoslaviji : sport, nacionalizam i država*. Zagreb : Profil knjiga.

MONSTAT. 2011. *Stanovništvo Crne Gore prema polu, tipu naselja, nacionalnoj, odnosno etničkoj pripadnosti, vjeroispovijesti i maternjem jeziku po opštinama u Crnoj*

Gori. Podgorica: Zavod za statistiku Crne Gore – MONSTAT.

MORRISON, Kenneth. 2009. *Montenegro: A Modern History*. London – New York : I.B.Tauris.

OBAD, Stijepo, ur. 2003. *Hrvati Boke kotorske*. Orebić - Zadar : Zaklada "Dr. Cvito Fisković" - Sveučilište u Zadru.

PASINOVIĆ, Milenko M. 2005. *Hrvati u Crnoj Gori : s posebnim osvrtom na Boku kotorsku i drugu polovicu XX. stoljeća*. Kotor – Rijeka : Hrvatsko građansko društvo Crne Gore – Adamić.

ROBERTS, Elizabeth. 2007. *Realm of the Black Mountain: A History of Montenegro*. London: Hurst & Company.

SCHUBERT, Tripo i Dario MUSIĆ. 2006. *Monografija Hrvatskog građanskog društva Crne Gore - Kotor : u povodu V. obljetnice utemeljenja : 2001-2006*. Kotor: Hrvatsko građansko društvo Crne Gore.

SHOBE, Hunter. 2008. „Place, identity and football: Catalonia, Catalanisme and Football Club Barcelona, 1899–1975“. *National Identities*, vol. 10 (3):329-343.

TUÑÓN, Jorge i Elisa Brey. 2012. “Sports and Politics in Spain – Football and Nationalist Attitudes within the Basque Country and Catalonia“. *European Journal for Sport and Society*, vol. 9(1-2):7-32.

VIDMAROVIĆ, Đuro. 2020. *Hrvati Boke kotorske kroz povijest : sjećanja i zaboravi*. Split : Naklada Bošković.

8. Izvori

FIAMENGO, Jakša. 2011. „I Crnogorci proslavili 100 godina Hajduka“. *Slobodna Dalmacija*, 1. lipnja. <https://slobodnadalmacija.hr/sport/hajduk/i-crnogorci-proslavili-100-godina-hajduka-134009> (pristup 5. kolovoza 2022.)

LUKOVIĆ, Siniša. 2011. „Sjećanje na Rafaela Sindika“. *Hrvatski glasnik*, br. 73/74:56-57.

MARŠIĆ, Ozren. 2013. „Hajduk ne ide u Cetinje zbog Vukovara“. *Večernji list*, 27. listopada. <https://www.vecernji.hr/sport/hajduk-ne-ide-u-cetinje-zbog-vukovara-633696> (pristup 5. kolovoza 2022.)

Radio Dux. 2010. „Sveti Roko“, 18. kolovoza. <http://www.radiodux.me/naslovnica/67-sveti-roko> (pristup 2. kolovoz 2022.)

Radio Dux. 2011. „PREDSTAVLJENA KNJIGA O HAJDUKU“, 30. svibnja. <http://www.radiodux.me/naslovnica/491-predstavljena-knjiga-o-hajduku> (pristup 2. kolovoz 2022.)

Radio Dux. 2012. „Erupcija oduševljenja u Tivtu“, 17. studenog. <http://www.radiodux.me/naslovnica/2614-erupcija-oduevljenja-u-tivtu> (pristup 11. rujna 2022.)

Radio Dux. 2022. „Druženje s Dinamovcima u Gornjoj Lastvi“, 27. lipnja. <http://www.radiodux.me/vijesti/drustvo/druzenje-s-dinamovcima-u-gornjoj-lastvi> (pristup 3. kolovoz 2022.)

Radio Dux. 2022. „In memoriam: Ivo Marić“, 4. runa. <http://www.radiodux.me/vijesti/drustvo/memori-am-ivo-maric> (pristup 14. rujna 2022.)

Radio Dux. 2022. „Treneri NK Dinamo o kampu u Tivtu“, 30. lipnja. <http://www.radiodux.me/vijesti/drustvo/treneri-nk-dinamo-o-kampu-u-tivtu> (pristup 3. kolovoz 2022.)

STJEPČEVIĆ, Antonela. 2022. „U Tivat dolazi i zagrebački DINAMO!“, 11. veljače. <https://radiotivat.com/2022/02/11/u-tivat-dolazi-i-zagrebacki-dinamo/> (pristup 14. veljače 2022.)

Druženje s povjerenicima Dinama za kraj uspješne sezone. 2014. 18. svibnja <https://www.gnkdinamo.hr/hr/Novosti/Clanak/druzenje-s-povjerenicima-dinama-za-kraj-uspjesne-sezone> (5. kolovoz 2022.)

Dvije decenije od obnove Napretka u Crnoj Gori. 2018. <https://www.hkdnappedak.com/dvije-decenije-od-obnove-napretka-u-crnoj-gori/>, 25. travnja (pristup 10. kolovoza 2018.)

Potpisan ugovor s DPH Tivat 19.12.2013. <https://hajduk.hr/vijest/potpisan-ugovor-s-dph-tivat/4275> (pristup 5. kolovoz 2022.)

<https://gnkdinamo.hr/hr/Klub/Clanstvo> (pristup 5. kolovoz 2022.)

<https://hajduk.hr/klub/clanstvo> (pristup 5. kolovoz 2022.)

9. Popis kazivača

Tripo Bilafer (Strp, 1966.)

Mladen Božinović (Mrčevac, 1967. Predsjednik Društva prijatelja Hajduka Tivat)

Zvonimir Deković (Donja Lastva, 1952. Predsjednik Hrvatskog nacionalnog vijeća Crne Gore)

Ivo Marić (Tivat, 1958. Povjerenik GNK Dinamo za Crnu Goru) [pokojni]

Roko A. Stjepčević (Donja Lastva, 1962.)

10. SAŽETAK

Navijački identiteti bokeljskih Hrvata

Tema je ovog diplomskog rada način na koji Hrvati Boke kotorske konstruiraju vlastite identitete kroz navijanje za nogometne klubove iz Hrvatske. Rad analizira proces identifikacije bokeljskih Hrvata s hrvatskim nogometnim klubovima (HNK Hajduk Split i GNK Dinamo Zagreb) koji kazivači opisuju kroz pojmove tradicije i identiteta motivirane nacionalnim osjećajem te prikazuje što za njih predstavlja podržavanje tih klubova i praćenje njihovih nastupa. Kroz niz intervjua s kazivačima srednje i starije dobi iz tivatske i kotorske općine prikupljena je građa na temelju koje su u radu prikazane navijačke prakse kazivača, promjene kroz koje su one prolazile u drugoj polovici 20. i u 21. stoljeću te trenutni ustroj lokalnih podružnica nogometnih navijačkih zajednica.

Ključne riječi: bokeljski Hrvati, nacionalni identitet, manjinski identitet, nogomet

11. ABSTRACT

Fan identities of Croats in the Bay of Kotor

The subject matter of this master's thesis is the way in which Croats in the Bay of Kotor construct their own identities through supporting football clubs from Croatia. The thesis analyses the process of their identification with Croatian football clubs (HNK Hajduk Split and GNK Dinamo Zagreb), described by interviewees through terms such as tradition and identity, motivated by their nationality. The thesis also analyses how they give meaning to supporting those clubs and following their games. A corpus of data was gathered through a series of interviews with interviewees of middle and old age from the Tivat and Kotor Municipalities. On its basis, the thesis showcases the fan practices of Croats in the Bay of Kotor, how they changed in the second half of the 20th and in the 21st century, as well as the current organization of local branches of football fan communities.

Key words: Bay of Kotor Croats, national identity, minority identity, football